

Yayın Değerlendirme/Book Reviews

er-Rusâfî, Ma'rûf (1912-1913). *Yabancı Ağzlı Konuşma Bozukluklarına Reddiye Def'u'l-Hucne fi'rtidâhi'l-Lukne*. Çev. Musa Yıldız. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay, 2015.

Mustafa S. Kaçalin*

er-RUSÂFÎ [1875-1945]'nin 1912-1913 yıllarında intişar eden eserini Musa Yıldız'ın kaleminden tanıma fırsatını bulmuştuk (Yıldız, Musa (2013). "Ma'rûf er-Rusâfî'nin *Def'u'l-Hucne Fi'rtidâhi'l-Lukne* Adlı Eserinde Arapçadan Türkçeye Geçen Kelimeler". *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* 20-25 Ekim 2008. Ankara: IV, 4709-4718. SS. Türk Dil Kurumu Yayınları: 1067/IV).

Galatat (dil yanlışları) diye bildiğimiz adda (ve dolayısıyla konuda) kitap yazan müellifler Türkçe konuşan âlimler olmuşlardır. Şeyhülislam Kemalpaşaoğlu Şemseddin Ahmed [ö. 1534]: *at-tanbih 'ala galati 'l-hamil va 'n-nabih* [=Kötü ve İyi Şöhretli Dil Yanlışları Üzerinde Uyarı]: İstanbul 1311 [=1893], 18 s. *Tercüme-i galatatu 'l-âvam* [=Halkın Dil Yanlışları] risalesi diye de anılmıştır. - [İstanbul] 1289 [=1872], 1-16. s. [Arapça aslının yazmaları için bk. ATŞİZ, "Kemalpaşaoğlu'nun Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*: İstanbul 1972, VII. c. 129. s. 194. madde. Türkçede kullanılmakla halkın malı olmuş kelimelerin Arapça'ya uymayarak yanlış ünlülendirilerek (hareke) söylenmesini kınamakta ve düzeltmektedir: hayvan < hayavan, tercüman < terceman, bünyamin < binyamin, masraf < masrif gibi.

Ebussuud Efendi adıyla tanınan Mehmedoğlu Muhyi 'd-dîn [ö. 1574]: *Sakatatu 'l-âvam* [=Halkın Dil Yanlışları]: Süleymaniye Ktp. Esad Efen-

* Prof.Dr., Türk Dil Kurumu Başkanı - Ankara/Türkiye
mskacalin@gmail.com

di Kit. 3597. sy. 74^a-74^b s.; 3612. sy. 124^b-125^a s.; 3755. sy. 4^a-4^b s.; Reşid Efendi Kit. 1053. sy. 42^a-43^b s.; Serez Kit. 3879. sy. 45^b-46^a s.; Şehid Ali Paşa Kit. 2768. sy. 53^b-55^a s.; Tırnovalı Kit. 1865. sy. 97^b-98^a s.; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. Arapça Yazmalar Kit. 1496. sy. 140^b-142^a s.; Dar'ul-Kütüb el-Kawmiye Kısım'ul Feharis el-Şarkiye: *Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980) Cilt - 1 (Â-H)*: [Kahire] 1987; *Cilt - 2 (KH-S)*: 1989.; *Cilt - 3 (Ş-)*: 1990, 3503. sy. Basması: *Risale fi Şerhi Risaletin Harrereha el-Müfti el-Meşhur bi Ebi 's-Su'ud li Beyani 'l-Galatat bi 'l-İbareti 't-Türkiyye*: EBÛ 'S-SU'ÛD-i 'İMÂDÎ'den şerh eden: MUSTAFÂ ŞEVKET ŞEHRÎ [ö. 1875]. İstanbul Mahmûd Beğ Matbaası 1318 [=1900] 30-39. s. Arapça başka makalelerle birlikte *Mecmu'atü 'l-Fevaid* içinde. Arapça olan bu eser bir öncekiyle birlikte daha sonra ele alınan eserlerin habercisidir. akabince < akibince, billur < büllür, hitabet < hatabet, iyş < 'ayş, kandil < kindil, maksad < maksid, masraf < masrif, müşterek < müşterik, müttehem < müttehim, rical-i gayb < rical-i gayab, salahiyet < salahiyet, sıklet < sikal, tecezzî < tecezzü', tercüme < terceme, töhmet < tühemet'i işler. Ardından Hafid Efendi'ninkinin dışında küçük hacimde neşriyat yapılır.

[ÂŞİREFENDİZÂDE] MEHMED HAFÎD [ö. 1811]: *ad-Duraru 'l-Muntahabati 'l-Mansura fi İslahi Galatati 'l-Maşhura* [=Yaygın Dil Yanlışları Konusunda Açık Seçik İnciler]: İstanbul 1221 [=1807], 8+15+4+534 s. SIRRÎ [PÂŞÂ B. SÂLİH TOSUN el-GRİDÎ] [ö. 1895]: *Galatat* [=Dil Yanlışları]: 2. df. Kostantiniyye [=İstanbul] 1301 [=1883], 63 s. 3. tb. İstanbul 1305 [=1887], 63 s.

M[EHMED] 'İZZET: *Tashihu 'l-Galatat va 'l-Muharrafat fi 'l-Asmai va 'l-Lugat* [=Adlar ve Anlamlar Konusunda Yanlışlıkların ve Değiştirilmelerinin Düzeltilmesi]: İstanbul 1302 [=1884], 136 s.

M[USTAFÂ] RÛŞDÎ [İBN ŞEVKET]: *Tahzibu 'l-Kalam fi Lisani 'l-Havass ve 'l-Avamm ve İzhabu 'l-Evham min Ezhani 'l-Enam* [=Aydınların ve Halkın Dilindeki Sözlerin Düzeltilmesi ve İnsanların Zihinlerinden Kuşuların Giderilmesi]: İstanbul Âlem Matbaası - Ahmed İhsân ve Şürekâsı 1313 [=1895], 146+6 s.

[AHMED] FÂİK REŞÂD [1851-1914]: *Ta'lim-i Kitabet 1 Zeyl İmlâ ve Galatât*: İstanbul 1308 [=1890].

AHMED ZİYÂU 'D-DÎN: *Mecmu'â* [=Dergim]: İstanbul 1319 [=1902], 174 s. 598 yanlış kelimenin incelendiği eseri resmî belgelerde, kitaplarda ve ağızlarda dolaşan kelimeler oluşturur. Abece sırasına göre düzenlenmiştir.

KÚNOS Ignác [1860-1945] “Török nyelvhibák [=Türkçe dil yanlışları]”, *Neylvészeti Tanulmányok* [=Dilcilik Makaleleri]: Kolozsvár 1905, I/1, 53-62. s.

'ALÎ SEYDÎ [ö. 1933]: *Defter-i Galatat* [=Dil Yanlışları Defteri]: Der-i Sa'âdet [=İstanbul] 1324 [=1906], 248+2 s.

Amasya Kâdîsı 'Alî Himmet [BERKÎ] [1882-1976]: *Fazıl'ın Galatat Defteri*: Samsun 1338 [=1922], 91 s.

FİLİZ TEKİN HÂLİD: *Yeñi Galatat*: İstanbul 1926, 38 s.

Bunlardan bir tek KÚNOS Macar'dır.

ar-RUSAFÎ'nin çalışmasına gelince, bir Arap olarak müellifin ana dilinin başka dillere verdiği kelimelerin önce annesinden sonra da ailesinden ve çevresinden duyup bildiği manaların dışında kullanılışları dikkatini çekmiş ve eserini bunun için yazma ihtiyacı duymuştur.

Halkın kulak, ağız ve hançeresinden geçerek yerleşen kelimeler ile bazılarına göre görülen değişikliğin yanlış adlandırılmasını birbirine karıştırmamak lazımdır.

Arapça bir kelime bir Arap'ın karşısındakinden duyduğu zaman her Arap gibi anladığı kelimedir. Bu kelime ortak dilin dışına çıkmışsa ödünçtür. Arap'ın Arap olarak anlamadığı Arapça bir kelime o dili kullananın malıdır. Verici dilin fertleri tarafından anlaşılmayan kendi kelimesi kendi kelimesi olmaktan çıkmıştır. İşte Rusâfî'nin bu eseri kendi şaşkınlığının ve bunlar kendi dilinde kullanılırsa vehametini düşürdüğü dehşetinin bir eseridir. Bu kelimeler Arapçaysa ben anlamıyorum, ben Arapsam bu kelimeler ne, sorusunun mahsulü bu eserin tercümesi Türk dili araştırmaları için bir kazançtır.

Tadımlık birkaç kelime.

abdal: iyi insanlar topluluğu (69. s.; Metin 15. s.).

ama: Türkçede taaccüb edatı, Arapçada şart ve tafsil edatı (32. s.; Metin 39. s.).

bez: < Ar. beyz 'yumurta' (70. s.; Metin 18. s.).

silve: Arapçada yüz görümü. “Aynı zamanda damadın geline düğün gecesi verdiği hediyedir.” (41. s.; Metin 57. s.)

debdebe: sert bir yerde at, eşek vb.nin toynağının çıkardığı her türlü ses. (42. s.; Metin 58. s.)

dikkat: Arapçada kapalılık ve küçüklük (42. s.; Metin 59. s.).

farâş: < Ar. ferâşe ‘kemik ya da demirden ince parça’ (63. s.; Metin 96. s.).

fark: Ar. fadl yerine ve anlamak, kavramak anlamında kullanılırken Arapçada bu anlamlarda kullanılmaz(46. s.; Metin 65. s.).

fikir: ince düşünme (46. s.; Metin 66. s.).

gayret: gurur ve kişinin kendi hakkını başkasıyla paylaşmaktan hoşlanmaması (45. s.; Metin 65. s.).

haşarı: < Ar. huşâre ‘kalabalık, yığın’ (60. s.; Metin 92. s.).

heves: bir tür delilik ve çılgınlık. “Arapça ‘Hevise ’r-re’su.’ demek ‘Kafası allak bullak oldu.’ anlamındadır. Çok uykusuz kalmaktan kaynaklanır.” (57. s.; Metin 86. s.)

hokka: tahta ya da fildişinden kap (42. s.; Metin 58. s.).

ihtisas: “Her şeyde ihtisâs, ortada bir şey bırakmamak anlamındadır. Yani kökünü kazımak demektir.” (58. s.; Metin 87. s.)

iktiza: talep etmek. Lüzum ve vücut, ihtiyaç anlamlarında kullanılırsa da Arapçada bu anlamları taşımaz (31. s.; Metin 36. s.).

im‘ân: dikkat (42. s.; Metin 58. s.).

işâret: Alamet ve bayrak anlamlarında ‘yangın kulesine işaret çekmek’ ‘işaret kaldırmak’ gibi kullanılışları vardır. Arapçada yoktur (28. s.; Metin 31. s.).

isnât: İftira anlamı Arapçada yoktur (28. s.; Metin 31. s.).

işve: Arapçada gece uzaktan görünen ve ona doğru yönelinen ateşin ışığı ile düşüncesizce, hedefsizce, körü körüne yapılan iş anlamlarındadır (44. s.; Metin 63. s.).

kalafât: “Geminin tahtalarının aralıklarını üstüpbü vb. ile doldurup üzerine zift, katran sürme işi için kullanırlar. Arapça ‘celefât’ kelimesinden bozmadır. Arapça geminin tahtalarının aralıklarını üstüpbü vb. ile doldurup üzerine zift, katran sürme işi yapıldığında ‘Celefês-sefinete.’ ve ‘Cel-fetês-sefinete.’ denir. Gemideki dolgu işlerini yapan kişiye de Arapçada

‘Celfât’ denir. Halk ise ‘Kalafât’ der.” (63. s.; Metin 97. s.)

karpuz: < Ar. hirbiz ‘yeşil’. Karpuzun kırmızı kısmı içinse zibric ‘kırmızı’ kullanılır (63. s.; Metin 96. s.).

kaşmar: “Sözleriyle insanlara eziyet veren kaşını gözünü oynatan kişiye denir. Arapça mâzî fiil olan ‘ğaşmera’ kelimesinden bozmadır. Arapçada bir kişi yapılanlara aldırış etmeden iyiye de kötüye de başını salladığında ‘aşmera fulânun.’ denir. Birisi başkasına kaba davrandığında, haksızlık ettiğinde ‘aşmera fulânun fulânen.’ denir. Bu kelimeden yapan adı ‘muğaşmir’dir. Türkler mâzî (geçmiş zaman) fiili alarak telaffuzunu değiştirerek isim gibi kullandılar. Bu şekilde olan kişiye ‘Kaşmar adam’ derler. Arap halkı da ‘kaşmar’ kelimesini Türklerden aldılar. İnsanların alay ettikleri, dalga geçtikleri kişi anlamında kullandılar.” (63. s.; Metin 98. s.)

kenef: < Ar. kenif ‘yan, gölge ve kuytu taraf’. “Arapçada ‘Ente fi kenefi’-lah.’ denir. Yani, ‘Allah’ın muhafazası altındasın.’ demektir.” (64. s.; Metin 10. s.)

kibar: “Kebîr” kelimesinin çokluğudur. Nazik, vakar sahibi ve terbiyeli anlamında kullanılır. Bu özellikleri olan kişiye ‘kibâr adam’ derler veya ‘gurâb’ kelimesi gibi, büyük anlamında olan ‘kubâr’ kelimesini hatalı olarak esreli okuyarak ‘kibâr’ derler.” (47. s.; Metin 68. s.)

küfe: < Ar. kuffe ‘hurma yaprağı, kamış vb.den yapılan sepet’. “Sepet anlamına gelen Arapça ‘ez-zenbil’ anlamında kullanılır.” (65. s.; Metin 10. s.)

küp: < Ar. kûb ‘kulpu olmayan testi’. “Büyük testiye derler.” (65. s.; Metin 10. s.)

kurabiye: < Ar. gurâbî ‘iyi cins hurma’ (63. s.; Metin 97. s.).

mangal: < Ar. mangala ‘taşımaya aracı’. “Fakat son zamanlarda insanların dilinde bir yerden bir yere taşınabilen soba anlamında yaygın bir şekilde kullanılır. Sanki o ateşi taşımaya aracıdır.” (65. s.; Metin 11. s.)

masat: < Ar. mişhaz. “Arapça bileği taşı anlamına gelen “el-misenn” için kullanılır. Örnek olarak “kasab masadı”, “aşçı masadı” derler.” (65. s.; Metin 12. s.)

mazgal: “Dıştan dar, içten geniş kalelerin duvarlarında olan küçük deliklere ya da pencerelere derler. Kaledekiler o pencerelerden düşmanlarına ok atarlar ve ateş açarlar. Düşmanlar ise onlara her hangi bir şey

isabet ettiremezler. Bu kelime Arapça “mazğal” kelimesinden bozmadır. Arapçada bir şeyler içen kişi ağzından içtiği şeyi dışarı çıkardığında “Ez-ğaleş-şâribu’ş-şerâbe.” denir. Sanki o mazgallar düşmana ateş açtıkları kalelerin ağızları gibidir. Arapçada kuş yavrusunu beslediğinde, “Ezğale’t-tâiru ferhahu” denir. Sanki o mazgallar beslenmek için kuş yavruları ağızlarını açtıklarında, iç taraftan küçük ve geniş olmaları sebebiyle kuş yavrularının ağızına benzemektedir. Ne olursa olsun “mazgal” kelimesinin Arapçayla bir bağlantısı olsa da bu anlamda Arapça değildir.” (65. s.; Metin 11. s.)

melez: < Ar. meles ‘gecenin karanlığının ilk zamanları, gecenin karanlığıyla gündüzün aydınlığının karıştığı vakit’ (70. s.; Metin 18. s.).

mevsim: toplanma zamanı. “Çoğunlukla hac için toplanma, Mekke’de hacıları sevk ve idare etme zamanı için kullanılır.” (55. s.; Metin 82. s.)

mola: “*Kâmûs-ı Türkî*’nin yazarının bu kelime İtalyancadan alıtıdır demesinin aksine, Arapça “muhle” kelimesinden bozmadır. “Muhle”, yumuşama, yavaşlama, işte acele etmeyi bırakmak demektir.” (67. s.; Metin 14. s.)

muaf: Arapçadaki mu’fâ anlamında kullanılan bu biçim Arapçada yoktur. (21. s.; Metin 2. s.)

muzib: < Ar. mu’azzib. “Şaka ve nükteyle eziyet eden anlamında kullanırlar.” (65. s.; Metin 11. s.)

nefer: “Arapçada bazen bütün insanlar için kullanılır. Üç ile on arasında adam için kullanılır. Yediye kadar adam için de kullanıldığı söylenir. On sayısından fazla olunca nefer kelimesi kullanılmaz.” (57. s.; Metin 87. s.)

neşve: sarhoşluk hâli. “Sarhoşluğun başlangıcına da denir.” (56. s.; Metin 84. s.)

râdde: fayda; tekerleğin ön tarafında hareketini kısıtlayan tahta. (43. s.; Metin 59. s.)

rana: “Arapçada er’an kelimesinin dışıdır. Ahmak, geri kafalı, bilir bilmez konuşan anlamındadır.” (43. s.; Metin 60. s.)

sap: Bıçağın tutma yeri anlamına gelen nisâb’dan bozmadır. (61. s.; Metin 94. s.)

sıska: “Vücudunda su toplanması hastalığına yakalanmış kişi ve zayıf kişi için kullanırlar. Arapça ‘istiskâ’ kelimesinden bozmadır. Aynı şe-

kilde bakkal vb. meslek sahibi kişilerin ilk satışları için kullanılan ‘siftah’ kelimesini, Arapça ‘istiftâh’ kelimesinden bozma olarak kullanırlar. Arapçada kişinin karnında su toplandığında ve kustuğunda ‘İsteskâr-raculu.’ denir.” (62. s.; Metin 95. s.)

taassup akrabalığa bağlı olma özelliği. “Bu da kişinin baba tarafından akrabalığıdır. Bu özellikle kişiler ailelerindeki kadınların şereflerini korurlar.” (104. s.; Metin 53. s.)

tabak: üzerinde yemek yenen masa gibi eşya (44. s.; Metin 61. s.).

taklit: Bir şeyin sahtesini yapmak anlamında Arapça değildir (41. s.; Metin 55. s.).

tekke: < Ar. tek’e ‘baston vb. dayanılan nesne’. Tekye adlandırması bu evi her durumda ve ibadetlerinde esas almalarından dolayıdır (69. s.; Metin 16. s.).

ticaret kâr amacıyla alışverişle malın değiştirilmesi (35. s.; Metin 45. s.).

vaka: savaştaki çarpışma (56. s.; Metin 85. s.).

Eserin aslı ile muhatap olmak isteyenler için Arapça metnin dizgisi verilmiş, yazarının hayatında bastırdığı metne müracaatı kolaylaştırmak için de köşeli yaylar içerisinde sayfa numaraları verilmiştir.

Başarılı tercüme ve nefis Türkçesiyle mütercimi kutlamamak elde değil.

